

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

**ПРОБЛЕМИ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ
ТА КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**DISASTER AND CRISIS PSYCHOLOGY
PROBLEMS**

Науковий журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24824–14764ПР, видане 27.04.2021 року Міністерством юстиції
України

ISSN 2786-5541

Електронна сторінка видання - <http://dcpp.nuczu.edu.ua>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

✓	екстремальна психологія	✓	кризова психологія
✓	психореабілітація	✓	психокорекція

2(2)2021

Зміст/Content

КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Наталія Оніщенко, Єлизавета Казакова</i> Психологічні особливості сприйняття ситуації навколо пандемії COVID-19	5
<i>Валентин Кердивар</i> Психологічні особливості агресивності у внутрішньо переміщених осіб зі східних областей України	18
<i>Svitlana Liebiedieva</i> Psychological features of experiences sudden loss of a close person	26

ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Василь Лефтеров, Сергій Мул</i> Психологічна підготовка керівників правоохоронних органів до управління в кризових умовах	37
<i>Сергій Миронець, Олександр Тімченко</i> Психологічні особливості впливу стрес-факторів професійного середовища на рятувальників міжнародного класу	47
<i>Діана Похілько, Яніна Овсяннікова</i> Використання соціально-психологічного тренінгу в психологічній підготовці рятувальника	57
<i>Ігор Приходько, Олександр Колесніченко, Яніна Мацегора</i> Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах: систематизація досліджень	69
<i>Віталій Христенко</i> Засоби психологічного впливу на воїнів в зоні бойових дій: український досвід	86

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

<i>Валерій Боснюк</i> Роль розміру ефекту в сучасних психологічних дослідженнях	97
---	----

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Вони були першими (вітчизняні доктори наук за спеціальністю 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах»)	110
--	-----

Редакційна колегія

Наталія Вікторівна Оніщенко, д.психол.н., проф. Національний університет цивільного захисту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Харків (Україна).

Олександр Володимирович Тімченко, д.психол.н., проф. Національний університет цивільного захисту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Харків (Україна).

Alexis Lorenzo Ruiz, д.психол.н., проф. Гаванський університет, президент Кубинського товариства психології, Гавана (Республіка Куба).

Ліна Анатоліївна Перелигіна, доктор біологічних наук, проф. Національний університет цивільного захисту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Харків (Україна).

Валерій Федорович Боснюк, к.психол.н., доц. Національний університет цивільного захисту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Харків (Україна).

Вадим Іванович Барко, д.психол.н., проф. Державний науково-дослідний інститут МВС України, Міністерство внутрішніх справ України, Київ (Україна).

Олег Матвійович Кокун, член-кореспондент НАПН України, д.психол.н., проф. Інститут психології ім. Г.С. Костюка, Національна Академія педагогічних наук України, Київ (Україна).

Василь Олександрович Лефтеров, д.психол.н., проф. Національний університет «Одеська юридична академія», Міністерство освіти і науки України, Одеса (Україна).

Василь Ілліч Осьодло, д.психол.н., проф. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Міністерство оборони України, Київ (Україна).

Наталія Дмитрівна Потапчук, д.психол.н., проф. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України, Хмельницький (Україна).

Ігор Іванович Приходько, д.психол.н., проф. Національна академія Національної гвардії України, Національна гвардія України, Харків (Україна).

Видання засновано у 2007 році

Виходить 2 рази на рік

Засновник і видавець

Національний університет
цивільного захисту України

Технічний редактор

Христенко В.Є., к.психол.н.,
доц.

Адреса

вул. Чернишевська, 94, Харків,
61023

Контактна інформація

Tel.: +38 (095) 139-62-64

Website:

<http://dcpp.nuczu.edu.ua>

E-mail: dcpp@nuczu.edu.ua

**Свідоцтво про державну
реєстрацію видання**

КВ № 24824-14764 ПР

від 27.04.2021

Затверджено до друку

Протокол засідання вченої
ради НУЦЗ України № 3 від
25.11.2021

Підписано до друку

03.12.2021

Формат 60x84/8

Папір 80 г/м²

Ум. друк. арк. 6,94

Наклад 300 прим.

© Національний університет
цивільного захисту України,
2021

UDC 159.9

The scientific journal accepts for publication original, previously unpublished empirical and theoretical research in the following areas: extreme psychology, crisis psychology, psychorehabilitation, psychocorrection

EDITORIAL BOARD

Nataliia Onishchenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor. National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv (Ukraine).

Oleksandr Timchenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor. National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv (Ukraine).

Alexis Lorenzo Ruiz, Doctor en Ciencias Psicológicas, Profesor Titular en la Facultad de Psicología. Universidad de La Habana. Presidente Sociedad Cubana de Psicología, Habana (República de Cuba).

Lina PereLygina, Doctor of Biological Sciences, Professor. National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv (Ukraine).

Valerii Bosniuk, Ph.D. in Psychology, Associate Professor. National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv (Ukraine).

Vadym Barko, Doctor of Psychological Sciences, Professor. State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv (Ukraine).

Oleg Kokun, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences, Professor. G.S. Kostyuk Institute of Psychology of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine).

Vasyl Lefterov, Doctor of Psychological Sciences, Professor. National University «Odessa Law Academy», Odesa (Ukraine).

Vasyl Osodlo, Doctor of Psychological Sciences, Professor. National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv (Ukraine).

Nataliia Potapchuk, Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher. National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi (Ukraine).

Ihor Prykhodko, Doctor of Psychological Sciences, Professor. National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv (Ukraine).

The issue was founded in 2007

It comes out twice a year

Founder and Publisher

National University of Civil Defence of Ukraine

Technical editor Vitalii

Khrystenko, PhD, As. Prof.

Address Chernyshevskya Str., 94,
Kharkiv, Ukraine, 61023

Contact information

Tel.: +38 (095) 139-62-64

Website: <http://dcpp.nuczu.edu.ua>

E-mail: dcpp@nuczu.edu.ua

State certificate registration of the publication KV № 24824-14764 PR dated 27.04.2021

Approved for printing Minutes of the meeting Academic Council for NUCD Ukraine № 3 dated 25.11.2021

Signed for print 03.12.2021

Format 60x84/8 Paper 80 g/m²

Condit. print. sheet. 6,94

Circulation 300 cop.

© National University of Civil Defence of Ukraine, 2021

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

О. Тімченко, д.психол.н., проф., головн.н.с. лаб. (ORCID 0000-0002-8733-8076)

Національний університет цивільного захисту України, Харків

ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ

(вітчизняні доктори наук за спеціальністю 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах»)

Історія науки – це її пам'ять. Ще у далекому 1985 році Б. Теплов писав: «...всьяке серйозне наукове дослідження починається, зазвичай, з історії питання» [1].

Хотілося б нагадати, що науковий ступінь доктора наук вперше з'явився у 1130 р. у Болонському університеті. Майже через 100 років відбувся перший захист дисертації, що ознаменувало відлік розвитку методології та загальних стандартів захисту кваліфікаційних наукових праць.

На території Російської імперії (до якої входила на той час і Україна) дисертаційні роботи вперше почали захищати у Московському університеті в 1735 р., але сам статус дисертації, як кваліфікаційної наукової праці, формувався протягом 60 років з 1803 до 1864 рр.

У перші роки радянської влади наукові ступені були скасовані (залишилося лише вчене звання проф.а). Лише у 1934 р. в СРСР впроваджуються наукові ступені кандидата й доктора наук. У цьому ж році педагогічні науки (до котрих входили педагогіка, педологія та психологія) отримують окремий напрямок, в рамках якого присуджуються наукові ступені доктора та кандидата педагогічних наук.

Наукові ступені доктора та кандидата психологічних наук починають присуджувати в СРСР лише з 1968 р. Це, безсумнівно, підвищило методологічний рівень наукових

досліджень за даним напрямом та сприяло створенню власних галузей в межах психологічної науки. Однією з таких наукових областей стає військова психологія, яка, однак, не в змозі була охопити низку інших професій, окрім військових, які також мали специфічні умови діяльності. Саме тому, у 1972 р. в СРСР відкривається більш широка спеціальність за шифром 19.00.11 - «Психологія праці в особливих умовах», яка з 1977 р. включає до свого паспорту спеціальності і дослідження з військової психології. У 1988 р. шифр спеціальності «Психологія праці в особливих умовах» змінюється з 19.00.11 на 19.00.14...

Треба відзначити, що за часи незалежності в Україні розроблявся та багаторазово змінювався перелік наукових спеціальностей, затверджувався порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня кандидата та доктора наук, організовувався експеримент з присудження ступеня доктора філософії, трансформувалися повноваження ВАК/ДАК, змінювалася назва спеціальності 19.00.09 з «Психологія праці в особливих умовах» на «Психологія діяльності в особливих умовах», а також сфера її досліджень.

У 2015 р. постановою Кабінету Міністрів України усі галузі спеціальностей, у тому числі і спеціальність 19.00.09 - «Психологія діяльності в особливих умовах», були скасовані, а підготовка здобувачів вищої

освіти почала здійснюватися за іншими напрямами (в психології (053) – в межах галузі знань «Соціальні та поведінкові науки»).

Ми переконані, що для сучасного розвитку екстремальної психології як ніколи повчальною та важливою у науково-теоретичному та практичному значеннях стає її історія. Адже, враховуючи досвід історичного розвитку вітчизняної спеціальності 19.00.09, можливо більш конкретно оцінювати сучасний стан та прогнозувати шляхи підвищення істинності та значущості психологічних досліджень для сектора безпеки та оборони України.

Найбільш репрезентативними з усіх видів наукових розробок є кваліфікаційні наукові праці, в яких не тільки простежується кваліфікація дослідника, але й розробляються якісні аспекти розвитку наукових напрямів.

Спробуємо узагальнити інформацію про вклад кожного з існуючих на сьогодні в Україні 12 докторів психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 в розвиток сучасної психології діяльності в особливих умовах (див. рис. 1)

ПОТАПЧУК Євген Михайлович. Захист відбувся у 2004 році в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Тема дисертації: «Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців».

Євгеном Михайловичем *уперше в науці:*

✓ сформульовано проблему збереження психічного здоров'я військовослужбовців, запропоновано теоретичні та практичні шляхи її розв'язання. Проведено змістовний

аналіз концептуальних положень психогієни та виявлено проблеми, пов'язані з психогієною життєдіяльності військовослужбовців;

✓ розроблено соціально-психологічну систему збереження психічного здоров'я військовослужбовців у військовій частині;

✓ здійснено психологічний аналіз змісту вимог Військових статутів Збройних Сил України щодо їх впливу на психічне здоров'я військовослужбовців;

✓ визначено основні суб'єкти впливу на психічне здоров'я військовослужбовців, а також виявлено ознаки їх позитивного і негативного впливу.

Результати дослідження впроваджено: до системи психологічного забезпечення діяльності Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (акт № 15-5/44/02/04 від 23. 04. 2003 р.); Внутрішніх військ МВС України (акт № 3/19/1-1750 від 8. 05. 2003 р.); Державної прикордонної служби України (акт № 26/6514 від 16. 05. 2003 р.), (акт № 239 від 17. 02. 2003 р.), (акт № 15 від 19. 04. 2004 р.).

За результатами дослідження опубліковано монографію: Потапчук Є. М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: Монографія. Хмельницький: Вид-во Національної академії ДПСУ, 2004. 323 с.

ОХРЕМЕНКО Ольга Романівна. Захист відбувся у 2005 році в Національній академії внутрішніх справ України.

Рис. 1. Доктори психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 та їх наукові консультанти

Тема дисертації: «Психологічні закономірності адаптації особистості до особливих умов діяльності».

Ольгою Романівною *уперше в науці:*

✓ визначені закономірності зміни алгоритмів діяльності у випадкових середовищах;

✓ виявлено вплив стресових ситуацій на когнітивні процеси оцінювання співвідношень між одиницями інформації та структуруванням системи інформаційних одиниць і комплексів взаємопов'язаних частин;

✓ встановлені протиріччя між колективним семантичним потенціалом групи і системою індивідуального досвіду, пов'язані з несвідомою трансформацією на рівні перцепції зовнішніх стимулів та утворенням зон вірогідних внутрішньоособистісних конфліктів;

✓ розроблено спосіб оцінки функціонального стану зорового аналізатора, який, на відміну від існуючих, базується на динаміці температурних параметрів шкіри медіального кута орбіти над *pars palpebralis m. Orbicularis oculi*;

✓ удосконалено спосіб оцінки нервово-емоційного напруження, який, на відміну від існуючих, базується на оцінці ступеня міжпівкульної асиметрії;

✓ запропонована методика оцінки психічного здоров'я, яка, на відміну від існуючих, базується на застосуванні індексу психічного здоров'я.

За результатами дослідження авторкою отримані патенти на винаходи: «Спосіб оцінки нервово-емоційного напруження» патент UA 46262A м.кл. 7 A61B5/00; A61B5/16; «Прилад для визначення критичної частоти злиття мерехтінь» патент UA

46263A м.кл. 7 A61B5/16; «Спосіб підвищення резистентності до респіраторних захворювань в робочих приміщеннях» патент UA 48523A м.кл. 7 A61K35/78; «Спосіб підвищення працездатності операторів при особливих навантаженнях» патент UA 48525A м.кл. 761K35/78; «Спосіб профілактики серцево-судинних захворювань при особливих навантаженнях» патент UA 48525A м.кл. 761K35/78; «Спосіб корекції функціонального стану осіб при особливих навантаженнях» патент UA 49250A м.кл. 7A61K35/78; «Спосіб оцінки функціонального стану зорового аналізатора» патент UA 50930A м.кл. 7A61B5/00 A61B5/16; «Прилад для ароматерапії» патент UA 54187A м.кл. 7 A61M15/00; A61L9/12; «Прилад для масажу точок акупунктури» патент UA 55756 7A61H15/02.

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Охременко О.Р. Ароматерапія. Невербальні способи впливу: Монографія. К.: Хімджест, 2004. 104 с.

2. Охременко О.Р. Проблеми психотерапевтичної інтервенції: Монографія. К.: Хімджест, 2004. 104 с.

3. Охременко О.Р. Постстресові розлади: Монографія. К.: Хімджест, 2004. 102 с.

4. Охременко О.Р. Дезадаптивні розлади: Монографія. К.: Хімджест, 2004. 111 с.

5. Охременко О.Р. Діяльність у складних напружених та екстремальних умовах: Монографія. К.: НАОУ, 2004. 341 с.

6. Артюшин Л.М., Мосов С.П., Охременко О.Р. Праця в особливих умовах: Монографія. К.: Хімджест, 2004. 94 с.

7. Мосов С.П., Охременко О.Р. Соціально-психологічні аспекти професійної адаптації: Монографія. К.: Химджест, 2004. 121 с.

8. Толубко В.Б., Мосов С.П., Охременко О.Р. Відхильна поведінка військовослужбовців та механізми її формування: Монографія. К.: Химджест, 2004. 102 с.

9. Мосов С.П., Охременко О.Р. Функціональні системи. Теорія і практика дослідження: Монографія. К.: Химджест, 2005. 111 с.

МАТЕЮК Олег Анатолійович. Захист відбувся у 2006 році в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Тема дисертації: «Психологічний вплив командира на підлеглих у військово-професійній діяльності».

Олегом Анатолійовичем *уперше в науці:*

✓ сформульовано та проаналізовано проблему психологічного впливу військового керівника на підлеглих, як системного утворення; виявлено структуру, властивості, функції, психологічні механізми, що складають його основу;

✓ запропоновано поняття «професійний психологічний вплив військового керівника на підлеглих» та виявлено його специфіку у зіставленні з іншими видами психологічного впливу;

✓ розроблено теоретичну модель професійного психологічного впливу військового керівника на підлеглих;

✓ запропоновано інноваційні технології професійного психологічного впливу військового керівника на підлеглих.

Результати дослідження впроваджено: в систему психологічного забезпечення

діяльності Внутрішніх військ МВС України (акт реалізації від 15. 06. 2006 р. № 3/19/1–2022); Державної прикордонної служби України (акт реалізації від 18. 07. 2002 р. № 203; акт реалізації від 17. 01. 2006 р. № 9/114; акт реалізації від 22. 02. 2006 р. № 32/3337; акт реалізації від 6. 03. 2006 р. № 22/4206; акт реалізації від 5. 06. 2006 р. № 143); Міністерства оборони України (акт реалізації від 24. 03. 2006 р. № 57/871); Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (акт реалізації від 16. 02. 2006 р. № 44/731).

За результатами дослідження опубліковано монографію: Матеюк О.А. Професійний психологічний вплив військового керівника на підлеглих в особливих умовах діяльності: Монографія. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2006. 278 с.

ЛЕФТЕРОВ Василь Олександрович. Захист відбувся у 2008 році в Університеті цивільного захисту України (зараз, - Національний університет цивільного захисту України).

Тема дисертації: «Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності».

Василем Олександровичем *уперше в науці:*

✓ ґрунтовно розглянуто проблему особистісного й професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності та застосування психологічного тренінгу, як засобу особистісно-професійного розвитку працівників МВС і МНС України;

✓ встановлено психологічні особливості особистісного та професійного розвитку фахівців екстремального профілю діяльності;

✓ досліджено феномен прогресивної транспсихічної маніпуляції, що лежить в основі особистісних змін учасників психологічного тренінгу, їх тренінгової взаємодії та зумовлює особистісний і професійний розвиток людини в результаті участі у тренінгу;

✓ на підставі комплексного експериментального дослідження доведено позитивний вплив психологічних тренінгів на особистісну та професійну динаміку фахівців екстремальних видів діяльності;

✓ виявлено та охарактеризовано універсальні тренінгові ефекти, що сприяють різноплановому особистісно-професійному розвитку фахівців – учасників тренінгу;

✓ розроблено теоретичну модель особистісно-професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу, сутність якої полягає у застосуванні феноменів психотренінгу для розвитку особистісних і професійних якостей фахівців;

✓ обґрунтовано концептуальні засади і напрями використання психологічного тренінгу в системі особистісно-професійного розвитку працівників органів внутрішніх справ України.

Автором з позицій особистісно-професійного розвитку людини розглянуто методико-практичні основи і принципи психологічного тренінгу, особливості його використання в роботі з персоналом, задіяним в екстремальних видах діяльності. Це дало можливість:

✓ впровадити у першому в силових відомствах України науководослідному центрі психотренінгових технологій (Донецький юридичний інститут) розвивальні та профілактичні психотренінгові програми для фахівців

екстремальних видів діяльності;

✓ включити авторські психологічні тренінги «Комунікація – Стрес – Безпека» (КСБ), «Психологія ефективного керівника» (ПЕК), «Тренінг із професійно-психологічної підготовки працівників ОВС» до програм підготовки та підвищення кваліфікації різних категорій працівників правоохоронних органів як в Україні, так і в Росії, Білорусі, Німеччині (лист МВС України від 01.03.2007 № 6/2/1-1149; акти впровадження Донецького юридичного інституту ЛДУВС від 04.09.2007, ГУМВС України в Донецькій області від 21.07.2008, Ростовського юридичного інституту МВС Російської Федерації від 02.07.2008, Академії МВС Республіки Білорусь від 07.07.2008, Баварського науководослідного інституту поліції (Німеччина) від 21.08.2008);

✓ впровадити психологічні тренінги в навчальний процес вищих навчальних закладів МВС, МНС, СБУ та інших міністерств і відомств України, діяльність яких характеризується високим рівнем екстремальності (акти впровадження Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького від 22.11.2007, Національної академії оборони України від 27.12.2007, Інституту оперативної діяльності та державної безпеки Служби безпеки України від 22.05.2008, Одеського державного університету внутрішніх справ від 06.06.2008, Університету цивільного захисту України від 10.07.2008, Донецького юридичного інституту ЛДУВС від 18.07.2008, Львівського державного університету внутрішніх справ від 18.07.2008, Харківського національного університету внутрішніх справ від 22.09.2008);

✓ реалізувати у практиці психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України основні положення щодо організації діяльності тренінгових центрів, методико-практичні рекомендації з проведення тренінгів та підготовки кваліфікованих тренерів-психологів для ОВС (акт впровадження Департаменту кадрового забезпечення МВС України від 27.06.2008);

✓ розробити та подати для затвердження до МВС України «Комплексну цільову програму впровадження психотренінгових технологій у діяльність органів внутрішніх справ України» (рецензії В.І. Барка та Л.М. Балабанової).

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Лефтеров В.О. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: монографія / Лефтеров В.О., Тімченко О.В. Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. 324 с.

2. Павлов А.С. Экстремальная работа и температура тела: монография / Павлов А.С., Лефтеров В.А., Моїнаський В.Н. Донецьк: ДонНУ, 2007. 308 с.

3. Лефтеров В.О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ: монографія: в 2 т. / Лефтеров В.О. Донецьк: ДЮІ, 2008. Т. I: Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності / Лефтеров В.О. 2008. 242 с. Т. II: Психотренінг в ОВС: практичний досвід, організація проведення та перспективи подальшого впровадження / Лефтеров В.О. 2008. 286 с.

ШИМКО Віталій Артурович.

Захист відбувся у 2010 році в Інституті дослідження проблем державної безпеки Служби безпеки України.

Робота має гриф «Таємно».

ПРИХОДЬКО Ігор Іванович.

Захист відбувся у 2014 році в Національному університеті цивільного захисту України.

Тема дисертації: «Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України)».

Ігорем Івановичем *уперше в науці:*

✓ обґрунтовано

трансформаційну модель психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності, в якій виявлено та описано зміст її елементів і структурних компонентів, наукові критерії та показники її визначення, особливості генезу та функціонування встановленої структури;

✓ виявлено закономірності динаміки системи психологічної безпеки особистості у військовослужбовців у звичайних та екстремальних умовах діяльності, взаємозв'язки між рівнем психологічної безпеки особистості та якістю виконання службово-бойових завдань;

✓ встановлено типологію організації психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності, обґрунтовано показники та критерії оцінки кожного типу;

✓ доведено взаємозв'язки між типами організації та рівнем психологічної безпеки особистості в осіб з різним соціально-професійним статусом, рівнем професійної підготовки й особистісної зрілості, а також різним типом професійної

діяльності (ризик);

✓ запропоновано прогностичну модель продуктивності організації психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності;

✓ обґрунтовано нові напрями розвитку системи психологічної безпеки особистості у процесі професіоналізації військовослужбовців, а також причини, умови, наслідки її деформації;

✓ обґрунтовано та розроблено інтегративний показник – індекс психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності, обґрунтовано і визначено практичні критерії та показники його оцінки.

Результати дослідження впроваджено: в роботу Апарату Ради національної безпеки і оборони України при підготовці матеріалів для керівництва держави з питань комплексного аналізу соціальної безпеки держави, проектів указів Президента України та рішень Ради національної безпеки і оборони України (довідка Заступника Секретаря РНБО України № 6/9-18-6-13 від 13.01.2010 р.). Основні результати дослідження апробовано та впроваджено в навчальну та наукову роботу для підготовки військово-медичних фахівців у Військово-медичній академії ім. С.М. Кирова (Санкт-Петербург, Російська Федерація) (акт впровадження від 19.06.2013 р.), наукову діяльність Національної академії Служби безпеки України (акт впровадження від 18.07.2013 р. № 9/20-5901), навчально-методичну та наукову роботу Науково-методичного центру навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій під час

розробки програм підвищення кваліфікації та спеціалізації фахівців органів та підрозділів ДСНС (акт впровадження від 10.06.2013 р.), навчально-методичну та наукову роботу Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (акт впровадження від 09.07.2013 р.), при розробці програми навчальної дисципліни «Психологія екстремальної діяльності» в Академії внутрішніх військ МВС України (акт впровадження від 28.05.2013 р.).

Розроблений автоматизований психодіагностичний комплекс «Психологічна безпека особистості», авторські методики «Діагностика психологічної безпеки особистості» і «Експрес-діагностика психологічної безпеки особистості», програма формування, розвитку, підтримки та збереження психологічної безпеки особистості та авторський тренінг «Спокій та порядок» апробовано та впроваджено в систему психологічного супроводу СБД ВВ МВС України: Головного управління ВВ МВС України (акт впровадження від 16.05.2013 р.), Академії ВВ МВС України (акт впровадження від 03.06.2013 р.).

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Приходько, І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності : монографія / І. І. Приходько. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. 745 с.

2. Приходько, І. І. Використання емпіричних методів дослідження для оцінки морально-психологічного стану особового складу внутрішніх військ МВС України : монографія / І.І. Приходько, О.В. Тімченко, Я.В. Мацегора та ін. Х. : Акад. ВВ МВС

України, 2011. 301 с.

3. Приходько, І. І. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у вищі військові навчальні заклади МВС України : монографія / І.В. Воробйова, І.І. Приходько, С.Т. Полторак та ін. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2012. 297 с.

4. Приходько, І. І. Психологічний моніторинг професійно-важливих якостей курсантів ВВНЗ МВС України : монографія / Я.В. Мацегора, І.І. Приходько, І. В. Воробйова та ін. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. 421с.

5. Приходько, І. І. Психологічні засади ефективності службово-бойової діяльності військовослужбовців військової служби за контрактом внутрішніх військ МВС України : монографія / Я. В. Мацегора, І. В. Воробйова, І. І. Приходько та ін. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2013. 326 с.

АЛЕЩЕНКО Віктор Іванович. Захист відбувся у 2014 році в Центральному науково-дослідному інституті Збройних Сил України.

Робота має гриф «Таємно».

ОНИЩЕНКО Наталія Вікторівна. Захист відбувся у 2015 році в Національному університеті цивільного захисту України.

Тема дисертації: «Теорія і практика екстреної психологічної допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях».

Наталією Вікторівною *уперше в науці:*

✓ визначено та обґрунтовано роль та місце екстреної психологічної допомоги постраждалим в загальній системі сучасних концепцій психологічної допомоги;

✓ узагальнено теоретико-емпіричні дані про вплив надзвичайної ситуації на психічний стан постраждалих з урахуванням їх гендерних та вікових особливостей;

✓ запропоновано теоретичні та прикладні підходи організації та надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в осередку лиха.

Результати дослідження впроваджено:

✓ в роботу Державної служби України з надзвичайних ситуацій при підготовці розпорядчих документів ДСНС України з питань: (а) організації ефективної взаємодії фахівців-психологів; (б) організації та проведення спеціальної підготовки фахівців-психологів, які можуть бути залучені до роботи з постраждалим контингентом; (в) алгоритму передачі постраждалих від надзвичайної ситуації (НС) цивільним психологам для пролонгованої психологічної допомоги. Пропозиції щодо устаткування пунктів екстреної психологічної допомоги та введення знаків розрізнення на форменому одязі психолога ДСНС України при роботі в осередку лиха та склад «Валізи психолога» внесені до Наказу МНС України від 27.02.2008 № 148 «Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС» (акт впровадження від 22.09.2014.).

✓ Розроблена типологія реагування постраждалих людей на НС використовується кубинськими фахівцями під час роботи в країнах 7 Латинської Америки. Практичні рекомендації щодо психологічної роботи з дітьми різного віку, які зазнали різних видів втрат внаслідок НС, активно використовуються під час підготовки практикуючих психологів

на факультеті психології Університету м. Гавана, Куба (акт впровадження від 17.12.2014 р.).

✓ Основні результати дослідження у вигляді комп'ютерного тренажеру «Підготовка психолога ДСНС до виїзду на ліквідацію надзвичайної ситуації» активно використовується при проведенні щорічних тактичних та спеціальних навчань курсантів та студентів вищих навчальних закладів цивільного захисту, а також в межах перепідготовки фахівців-психологів ДСНС України (акт впровадження від 19.05.2014 р.).

✓ Висновки щодо особливостей поведінки людей, постраждалих від трагічних подій різного характеру, які пережили втрату житла, втрату близьких, апробовані та використовуються фахівцями Коледжу пожежної безпеки та цивільного захисту (м. Рига, Латвія) в програмі навчання психологів та волонтерів, які надають першу психологічну допомогу на місцях катастроф (акт впровадження 13.10.2014 р.).

✓ Розроблений алгоритм роботи екстремального психолога в умовах ліквідації наслідків НС використовується в професійній діяльності фахівцями-психологами Центру кризової психологічної допомоги Державної установи освіти «Командно-інженерний інститут» Міністерства з надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь. Запропоновані основи організації діяльності психологів ДСНС України з психологічного супроводу постраждалих при проведенні процедури впізнання загиблих, евакуації постраждалих в безпечні райони або в місця тимчасового перебування, а також в умовах очікування звісток щодо долі близької

людини активно застосовуються в практиці психологів МНС Республіки Білорусь (акт впровадження 09.01.2015 р.).

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Оніщенко, Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / Н.В. Оніщенко Х.: Вид-во «Право», 2014. 584 с.

2. Оніщенко, Н.В. Психологічні особливості базових копінг-стратегій та особистісних копінг-ресурсів працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України : монографія / О.О. Назаров, Н.В. Оніщенко, В.П. Садковий, О.В. Садковий, О.І. Склень, О.В. Тімченко Х.: УЦЗУ, 2008 221 с.

3. Оніщенко, Н.В. Відношення до життя та смерті в умовах надзвичайної ситуації: ціннісно-смісловий аспект : монографія / Д.В. Лебедев, С.Ю. Лебедева, О.О. Назаров, Н.В. Оніщенко, В.П. Садковий, О.В. Садковий, О.В. Тімченко Х.: УЦЗУ, 2009. 128 с.

4. Оніщенко, Н.В. Особливості функціонування механізмів психологічного захисту у рятувальників в умовах екзистенціальної загрози : монографія / О.А. Олійников, Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченко, Д.С. Тітаренко, В.Є. Христенко Х.: НУЦЗУ, 2011. 151 с.

5. Оніщенко, Н.В. Психологічні особливості життєвої стійкості моряків - жертв піратського полону : монографія / Н.В. Оніщенко, А.Ю. Побідаш, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко Х.: НУЦЗУ, 2012. 196 с.

6. Оніщенко, Н.В. Особливості надання екстреної психологічної допомоги постраждалим при аваріях на шахтах Донеччини : монографія / С.Ю. Лебедева, Н.В. Оніщенко, О.В.

Тімченко, Д.С. Тітаренко, М.І. Ткач , В.Є. Христенко Х.: НУЦЗУ, 2012. 219 с.

7. Оніщенко, Н.В. Особливості встановлення психологічного контакту психолога ДСНС України з постраждалими в умовах надзвичайної ситуації : монографія / Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченко, Р.М. Ціцей Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2014. 156 с.

ПОТАПЧУК Наталія Дмитрівна. Захист відбувся у 2019 році в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Тема дисертації: «Психологія чуток в умовах надзвичайної ситуації».

Наталією Дмитрівною *уперше в науці:*

✓ запропоновано теоретико-методологічне й емпіричне розв'язання наукової проблеми виникнення і протидії чуткам в умовах НС, що дозволяє подолати гносеологічну неузгодженість, пов'язану з фрагментарністю наукового пояснення феномену чуток в умовах загрози життю або здоров'ю людині;

✓ обґрунтовано концептуальні засади запобігання і протидії чуткам при виникненні загрози життю або здоров'ю населення, зокрема розроблено: структурно-функціональну модель запобігання і протидії чуткам в умовах НС, яка дозволяє запобігти поширенню недостовірної інформації про ситуацію й попередити виникнення у населення страху і паніки; теоретичні та психолого-прикладні концепти програми дій членів штабу ліквідації наслідків НС щодо запобігання та нейтралізації чуток серед населення;

✓ здійснено змістовний аналіз НС як причини виникнення чуток (порушує нормальні умови життєдіяльності населення; призводить

до виникнення загрози життю або здоров'ю людей; завдає матеріальні збитки; обмежує можливості особистості у реалізації своїх прагнень та потреб);

✓ визначено детермінанти виникнення та поширення чуток в умовах НС та виявлено наслідки їх впливу на психоемоційні й поведінкові реакції населення.

Результати дослідження впроваджено: у навчальний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт впровадження № 1445/4 від 17.10.2016), Інституту Державного управління у сфері цивільного захисту (довідка про впровадження № 16/347 від 15.12.2016), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт про впровадження № 26/1/764 від 05.10.2017), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-28/02/1662 від 07.06.2018), Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (довідка про впровадження № 182/1017 від 12.09.2018); у роботу науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Національного університету цивільного захисту України (довідка про впровадження № 03-05/3841 від 01.11.2016).

За результатами дослідження опубліковано монографію:

Потапчук Н.Д. Чутки в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. 388 с.

СІРКО Роксолана Іванівна. Захист відбувся у 2019 році в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

Тема дисертації: «Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби».

Роксоланою Іванівною *уперше в науці:*

✓ науково обґрунтовано концептуальні основи системи професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби та визначено основні критерії оцінювання: діяльнісно-операційний, особистісно-мотиваційний змістовно-інформаційний і відповідні їм показники ефективності;

✓ розроблено структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби;

✓ розкрито стрес-чинники діяльності психолога оперативно-рятувальної служби у повсякденних та в екстремальних умовах;

✓ виявлено та систематизовано індивідуально-психологічні характеристики майбутніх психологів, що детермінують їхню успішність у навчанні.

Результати дослідження впроваджено: у роботу Департаменту персоналу ДСНС України (акт впровадження від 17.05.2017 р.), Українського науково-дослідного інституту медицини транспорту МОЗ України (акт впровадження від 12.12.2017 р.); у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 17.05.2017 р.), Київського Національного університету імені Тараса Шевченка (акт впровадження № 016/206 від 24.05.2017 р.), Національної академії Національної гвардії України (акт впровадження від 14.11.2017 р.), Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт

впровадження від 21.11.2017 р.) Національного університету цивільного захисту України (акт впровадження від 13.12.2017 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження № 82 від 26.12.2017 р.), Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (акт впровадження № 7.46 від 04.01.2018 р.), Військової академії (м. Одеса) (акт впровадження від 21.01.2018 р.).

За результатами дослідження опубліковано монографію:

Сірко Р.І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів : Галич-Прес, 2017. 479 с.

ШИРОБОКОВ Юрій Миколайович. Захист відбувся у 2020 році в Національному університеті цивільного захисту України.

Тема дисертації: «Психологія військового полону».

Юрієм Миколайовичем *уперше в науці:*

✓ визначено та обґрунтовано універсальну концепцію, що розглядає військовий полон як психологічний феномен у всьому різноманітті його сторін і в органічній єдності складних елементів. Доведено, що найбільш продуктивною теоретико-методологічною основою розгляду психології військового полону є міждисциплінарний синтез, що здійснюється в конкретних просторово-часових межах;

✓ узагальнено види, стадії, фази та психологічний простір сучасного військового полону;

✓ виділено та охарактеризовано психологічні типи командирів військових підрозділів збройних сил Російської Федерації, ватажків незаконних збройних

формувань, командирів підрозділів найманців, які утримують українських військовополонених у районах проведення операції об'єднаних сил;

✓ запропоновано соціально-психологічну модель наслідків військового полону.

Результати дисертаційного дослідження:

✓ використано Комітетом Верховної Ради України у справах ветеранів та осіб з інвалідністю при роботі над законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження грошового та інших видів забезпечення за особами, які забезпечують безпеку під час проведення АТО та були захопленими в полон або заручниками, або визнаними в установленому законом порядку безвісно відсутніми» № 2548 (акт реалізації від 19.08.2020 року № 04-30/16-2020/138279);

✓ реалізовано в діяльності Ради національної безпеки і оборони України у процесі організації та проведення реінтеграційних та постізоляційних заходів щодо військовослужбовців та цивільних громадян, звільнених із примусової ізоляції (полону) (акт реалізації від 04.08.2020 року № 213/21-15);

✓ впроваджено у діяльності Офісу Президента України під час розробки Національного стандарту реінтеграції та постізоляційного супроводу осіб, звільнених з примусової ізоляції (акт впровадження від 25.05.2018 року № 9-03/242);

✓ відпрацьовано Головним управлінням морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України та Управлінням з військового співробітництва під час підготовки тимчасового положення про впровадження (апробацію) реінтеграції

та постізоляційного супроводу особового складу Збройних Сил України, який перебуває в ізоляції, або звільнений з неї (акт реалізації від 29.07.2020 року № 323/1771);

✓ покладено в основу курсу виживання льотної складу авіації, що викладається у Повітряних Силах Збройних Сил України та дозволяє оптимізувати систему підготовки військових льотчиків до умов проведення операції об'єднаних сил (акт реалізації від 17.07.2020 року № 50/176/120/5/13);

✓ реалізовано у розробці низки нормативно-правових документів, що регламентують процес професійно-психологічної підготовки фахівців спеціальних підрозділів Національної Гвардії України (акт реалізації від 12.05.2020 року № 27/3-3372);

✓ впроваджено в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (акт впровадження від 23.03.2020 року № 182/1220);

✓ впроваджено в освітній процес Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження від 26.06.2020 року № 5342).

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Широбоков Ю.М. Теоретичні та прикладні аспекти психології військового полону : монографія. Харків, 2020. 476 с.

2. Кравченко К.О., Тімченко О.В., Широбоков Ю.М. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців - учасників антитерористичної операції : монографія. Харків, 2017. 186 с.

3. Ширококов Ю.М. Між життям та смертю: психологія військового полону. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія. Харків, 2017. С. 248-266.

4. Тімченко О.В., Ширококов Ю.М. Психологічна феноменологія сучасного військового полону. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості: монографія. Суми, 2019. С. 224- 246.

5. Safin O., Timchenko O., Shirobokov Yu. Socio-psychological model of the consequences of military captivity. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries: collective monograph. Poznań 2019. P. 149-162.

МИРОНЕЦЬ Сергій Миколайович. Захист відбувся у 2020 році в Національному університеті цивільного захисту України.

Тема дисертації: «Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій».

Сергієм Миколайовичем *уперше в науці:*

✓ визначено й обґрунтовано роль та місце психологічної складової у діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій на трьох рівнях: нормативно-параметричному, морфологічному та функціональному;

✓ запропоновано інтегративний підхід до розгляду психології діяльності міжнародних гуманітарних місій, методологічну основу якого становить системний принцип у поєднанні з антропоцентричною, науковою та культурно-історичною парадигмами, що дає змогу поєднувати гуманітарні цінності з кількісно-якісними моделями та алгоритмічними технологіями;

✓ обґрунтовано нові напрями розвитку системи професійно-психологічної підготовки зведених підрозділів ДСНС України, що залучаються до діяльності в умовах стрес-факторів підвищеної інтенсивності при виникненні надзвичайних ситуацій транскордонного та міжнародного значення.

Результати дисертаційного дослідження:

застосовано, при розробці:

✓ Національного стандарту реінтеграції та постізоляційного супроводу осіб, звільнених з вимушеної ізоляції (акт впровадження Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій від 10.06.2020 №15/04-06/124);

✓ Кодексу цивільного захисту України (від 02.10.2012 № 5403-VI) – внесено нову редакцію статті 38 «Психологічний захист» (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

✓ Державних стандартів професійно-технічної освіти: ДСПТО.ЛО.75.24- 2009. Професія: Рятувальник. Кваліфікація: Рятувальник 3,2,1 класи, вища категорія. Код: 5119 та ДСПТО.ЛО.75.25-2009 (чинні відповідно до наказу МОН України від 28.10.2009 № 989 (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

✓ Національного стандарту навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Національний стандарт України/Наказ Держспоживстандарту від 08.08.2008 № 274 з 2010–0–01 (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

✓ при підвищенні кваліфікації керівного складу Центральних органів виконавчої влади у сфері цивільного

захисту та керівників галузевих підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту України в темах: «Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту»; «Психологічне забезпечення у сфері цивільного захисту»; «Психологічний захист в умовах надзвичайних ситуацій» (акт впровадження МНС України від 30.01.2013).

впроваджено:

✓ у систему підготовки Головного авіаційного координаційного центру пошуку і рятування (ГАКЦПР) та освітній процес кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування – рекомендації щодо професійно-психологічного супроводу та психологічної підготовки рятувальників повітряних пошуково-рятувальних команд авіації ДСНС, що затверджені наказом МНС України від 27.08.2007 № 584 «Про введення в дію Програми підготовки рятувальників повітряних пошуково-рятувальних команд авіації МНС» (акт впровадження ІДУЦЗ ДСНС України від 02.03.2020);

✓ у практику професійно-психологічної підготовки рятувальників Мобільного рятувального центру швидкого реагування (МРЦ ШР ДСНС України): при професійно-психологічному відборі рятувальників та підготовці до міжнародної атестації Міжнародною групою ООН з проведення пошуково-рятувальних операцій в умовах міста (International Search and Rescue Advisory Group) у складі пошуково-рятувальної команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста; при відпрацюванні в системі професійно-психологічної підготовки рятувальників «Алгоритмів надання екстреної медичної допомоги для немедичних працівників при

різноманітних надзвичайних станах», які включені до програми професійно-психологічної підготовки усіх категорій рятувальників МРЦ ШР ДСНС України (акт впровадження МРЦ ШР ДСНС України від 15.06.2020);

✓ у практичну діяльність Українського науково-практичного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (УНПЦЕМД та МК), зокрема при реалізації теми НДР «Розробка та впровадження сучасних навчальних програм з надання екстреної медичної допомоги населенню України у надзвичайних ситуаціях» (номер державної реєстрації: 01107U000969);

✓ у практичну діяльність підрозділів Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, а саме: авторська методика «Модифікований дебрифінг» застосовується безпосередньо під час ротації військовослужбовців саперних підрозділів, які залучаються для розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів у зоні проведення операції Об'єднаних сил, гуманітарного розмінування та під час проведення зборів з випускниками вищих військових освітніх закладів і рекомендована до використання офіцерами з морально-психологічного забезпечення та військовими психологами військових частин Держспецтрансслужби; «Алгоритми надання екстреної медичної допомоги для немедичних працівників при різноманітних надзвичайних станах» включено до програми професійно-психологічної підготовки усіх категорій особового складу Держспецтрансслужби, а також передбачених заходах виконання вимог наказу Міністра оборони України № 702 від 09.12.2015 (у редакції наказу

Міністра оборони України № 629 від 11.12.2019) щодо психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціалізованої служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах (акт впровадження № 14 від 02.03.2020);

✓ в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (акт впровадження № від 03.03.2020) та Національного університету цивільного захисту України (акт впровадження від 25.02.2020) – при професійно-психологічній підготовці (підвищенні кваліфікації) військових медиків та фахівців, які за своїми функціональними обов'язками зобов'язані мати навички надання домедичної допомоги постраждалим;

✓ у систему професійно-психологічної підготовки рятувальників та рятувальників вищої категорії – розроблену «Модель комплексного психологічного забезпечення фахівців зведених рятувальних підрозділів міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій» (акт впровадження Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту ДСНС України від 24.02.2020);

✓ в освітній процес кафедри тактико-спеціальної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(акт впровадження № 5344 від 26.06.2020);

✓ у науковий процес Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба – при розробленні системи діагностики бойової готовності особового складу Повітряних Сил Збройних Сил України, відібраного для участі у миротворчих місіях (акт впровадження від 01.06.2020 № 350/176/51-262/293 пс.);

✓ у навчально-методичну та наукову роботу Національної академії Національної гвардії України (акт впровадження від 02.06.2020 № 5344);

✓ в освітній процес кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету у підготовці програм і робочих програм дисциплін «Психологія праці та інженерна психологія», «Психологія стресостійкості», «Кризова психологія» для студентів, які здобувають освітній ступінь «бакалавр» галузей знань 053 «Психологія», та «Психологія праці в екстремальних умовах», які здобувають освітній ступінь «магістр» 053 (довідка про впровадження № 686/22 від 06.03.2020).

За результатами дослідження опубліковані монографії:

1. Миронець С.М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: Київ. нац.торг.-екон.ун-т, 2020. 712 с.

2. Миронець С.М., Тімченко О.В. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації: монографія. Київ: Консультант, 2008. 232 с.

3. Гур'єв С.О., Волянський П.Б.,

Миронець С.М. та ін. Управління процесом подолання наслідків катастрофічних повеней: монографія. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМД та МК МОЗ України. Київ, 2009. 290 с.

4. Гур'єв С.О., Волянський П.Б., Миронець С.М. та ін. Мобільні формування державної служби медицини катастроф як механізм управління процесом подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій: монографія. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМПМК МОЗ України. Київ, 2009. 384 с.

5. Гур'єв С.О., Терент'єва А.В., Миронець С.М. та ін. Реагування на виникнення надзвичайних ситуацій: монографія; за заг. ред. С.О. Гур'єва. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМД та МК МОЗ України. Київ, 2010. 412 с.

6. Корольчук М.С., Корольчук В.М., Кулаженко А.І., Миронець С.М., та ін. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія; за заг. ред. М.С. Корольчука. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 276 с.

Підводячи підсумок, хотілося б зазначити, що протягом останніх 30 років історії сучасної України психологія діяльності в особливих умовах послідовно розвивалася, перетворившись зі скромної спеціальності 19.00.09 в респектабельну прикладну діяльність. Мало того, згідно з прогнозами багатьох експертів, сучасні численні надзвичайні ситуації природного, техногенного, соціального або

воєнного походження, які характеризуються асиметричністю і все більш вираженою терористичною спрямованістю, неодмінно приведуть до нового витка розвитку екстремальної психології.

Сьогодні важко знайти галузь прикладної психології, яка б не мала свого коріння в надрах психології діяльності в особливих умовах, або якій би екстремальна психологія не дала поштовх до подальшого розвитку. Крім розвитку психологічних інструментів і їх масового застосування, психологія діяльності в особливих умовах фактично стала «засновником» психології управління, організаційної психології, психології комунікації, пропаганди і маркетингу, ергономіки, когнітивної, клінічної (нейро-), спортивної психології, психології стресу і посттравматичного стресового синдрому, психології креативності та ін.

Ймовірно, нам не довго вже залишається чекати, поки втілиться в життя пророцтво П. Блума від 1991 року: «Прийде час, коли професійний психолог керуватиме військовою організацією». Наскільки таке передбачення виправдано, свідчить той факт, що в Міністерстві оборони США працює більше психологів, ніж в будь-якій іншій організації в світі [2]. І в нашій країні цей процес також набирає обертів. Адже сьогодні Національну поліцію України очолює генерал поліції першого рангу, д.психол.н. Ігор Володимирович Клименко.

